Klode Mølle / Klodevad

Vandmøller af Kristian Vestergaard
807. KLODE MØLLE, ENGESVANG SOGN.

Møllen er en af de få, som har en rigtig "dåbsattest". Det vil sige årstal for, hvor den første mølle er bygget på stedet. Den er beskrevet af flere digtere, særlig i forbindelse med mordet den 20/5 1706. Det er beskrevet af Jeppe Akjær, Mylius Eriksen: Den jydske hede si. 145 ff. Carit Etlar: En smuk historie, men han lader kromanden slå gæsten ihjel, mens det modsatte var tilfældet. H.P. Hansen: Skovlouringer si. 57 ff. Sam.t. jydsk top. og H.3 R3 B.s.378, Blicher: Oldsagn fra Alheden, hvor han skriver: Når du på landevejen fra Vejle til Viborg er ankommet til Klode Mølle og har betalt 4 skilling for at passere en med hedetørv belagt bro ...
Desuden har E. Broch skrevet møllens historie i "Fra Viborg Amt" 1964 s.108.
1596 er møllen grundlagt ifølge tingsvidner fra 1643. Ifølge vidnerne har den haft et underfaldshjul. Hr. Anders Jensen, præst i Bording, gav da 5 øksne til lensmanden i Silkeborg for at måtte sætte en mølle ved Klodevad. Dæmningen blev til vej, og Hugo Mathiasen mener, at det var efter den tid, at den såkaldte "vintervej" over Kragelund mistede sin betydning. Mølleren sikrede sig "bompenge", og kroen blev flyttet fra Engesvang til møllen.
1603 Møller Knud Olufsen på Silkeborg Mølle klager over, at møllen er øde og aldeles forfalden. Lensmanden får ordre til at lade den sætte i stand og undersøge, om den mølle, præsten i Bording har bygget, er lovligt opsat og slotsmøllen til trængsel.
1610 Fæster, Kristen Lassen har ingen avl. Derefter er møllen i 6-7 år bortfæstet til Peder Ibsen, som kom fra Bording Mølle. Han oplyser, at den har for ringe vand og søgning. .
1620 betegnes møllen som øde, som Johan møller sidst iboede.
1630 Møllestedet ejes af Michel Hansen, Stenholt, men da hele egnen var afbrændt under krigen 1629 sælger han til Søren Mortensen i Engesvang, som har giftet sig med Milder Rasmusens enke, Anne Pedersdatter. Søren Mortensen var fra Karup.
1638 Søren Mortensen bygger en overfaldsmølle og får 2 meter fald ved at forhøje dæmning og vandstand i dammen. For dette fik han processer for landsretten, hvorved møllens data bevares i domsbøgerne.
1664 MA. Gammel skyld, 12 tdr. mel, 6 tdr. hartkorn. Fæster, Jens møller. Fra kronen til Kristen Laurits Madsen. E. Brock oplyser, at toldskriveren i Helsingør er død i 1661, og det er enken, Kirsten Clausdatter Wildschyt, som har skødet til sin død i 1670. Det var herligheden for, at den forblev en selvejermølle.
1673 Herligheden og bondeskylden købes af Anders Sørensen, hvis slægt driver møllen i 100 år. Mest kendt af denne slægt er Niels Jørgensen, som blev myrdet i Clode Mølle. Fortællingen om det er i korte træk, at N. Pedersen kom til møllen en dag, hvor tjenestefolkene var ude. Han slog mølleægteparret ned. Mølleren døde straks. Hans hustru blev hårdt kvæstet, men kom sig dog. N. Pedersen flygtede sydpå, men blev pågrebet i Husum og ført tilbage. Han

blev dømt til' "først at få afhugget sin højrehånd og derefter hovedet. Hans krop at ligge på stejle. Hånden, hovedet og morderkniven at sætte på en stage over legemet". Enken fik et sagsanlæg, fordi ejeren af Vinderslevgård mente, at det var på Engesvangs jord, at stejlen stod. Tingsvidner og retten gik hende imod.
1744 Z 10-5. Salig Jørgen Nielsens arv, nu Si. Schmidt, som beboer møllen. Hen er rektorsøn fra Arhus og 15 år yngre end sin hustru.
1754 får han ved kongeligt brev, konfirmeret 17/11 1766, lov til at opkræve brotold. Von Kahlen omtaler ham som energisk og velhavende og fortæller, at han tog sig ., meget af kartoffeltyskerne, der opholdt sig i møllen, indtil deres boliger blev færdige. De beviste deres taknemmelighed ved at køre til hans mølle og få ma- let, selvom der var andre møller, der lå nærmere. Han dør i 1773 og begraves den 16/11.
1775 10/11 gifter enken sig med Thomas Johansen Linneman af Vejle, og hun gifter sig igen den 15/8 1783 med stud. teol. Niels Windfeldt, som den 24/6 1786 bortskøder møllen, som derefter overgår til fremmede. Den første er Villads Mehl, som i 1789 sælger møllen videre til Poul Østergård, og nu går det fremad med hurtige ejerskifter.
1825 B515-02. Timmermads, el, Clode Mølle. Møllen 640 rdl.
1836 Møllen, der nu tilhører Mathias Lund, brænder den 12/6.
1839 Kronprins Frederik (den senere Kong Frederik den 7.) opholder sig på møllen under en lo dages urfuglejagt.
1857 Møllens udhuse brænder igen, og efter branden flyttes gården 100 al sydvest for møllen, som får både et overfalds- og et brysthjul.
1859. Som erstatning for retten til at opkræve bropenge får mølleren 300 rdl.
1862 Hypotekforeningen .har 15.000 rdl. i pant i møllen og sælger den under hånden til Jens Nielsen, som er tidligere håndværksmester ved Viborg Tugthus, for 10.000 rdl. kontant. Han forbedrer møllen og udskifter de to vandhjul med en turbine.

1872 Møllen sælges for 16.500 rdl. til et selskab, som vil udtørre den 270 tdr. land store Bølling sø, og så er møllens dage som mølle talte.

1972 Der er kræfter i bevægelse for at genskabe søen, fordi udtørringen ikke har svaret til forventningerne.

Skovlovringer

KLODE MØLLE Skønt vi ikke her kan komme ind paa en Beskrivelse af de enkelte Gaarde, er der dog et Par, Klode Mølle i Engesvang, og Klosterlund i Kragelund Sogn, vi maa høre lidt om.
Ved Hærvejen, i den store Mosedal, hvor Karup Aa har sit Udspring, og omgivet af høje Bakker laa Klode Mølle, som før nævnt. Endnu finder man en Gaard, der bærer Navnet, men selve Møllen blev nedlagt, da Bølling Sø blev udtørret for o. 60 Aar siden. (jvnf. S. 33).
Her ved Møllen fandtes et af Hærvejens vigtigste Passer, og nord for Møllen ovenfor Bakken laa Graa Hede eller Grathe Hede. Gennem Aartusinder havde Færdselen med Hærvejen gaaet forbi dette Sted. Folk med Stenvaaben, Bronze og Jernvaaben,
Konger og Stormænd, Pilgrimme, Handelsfolk, Krigsfolk, Bøn- der, Trælle, Stimænd og Kjæltringer drog forbi fra Syd mod Nord fra. øst til Vest, eller i omvendt Retning.
Her ude i Egnen fandt *St. Blicher* Stof til flere af sine Bøger og stemningsfulde Sange, C. *A. Thyregod* samlede Materiale her til sine »Mosgroede Minder«, og her ude gik Frederik den Syvende som Kronprins paa Jagt efter Hjejler og Urfugle tidligere havde hans Forfædre haft et Jagtslot eller en Kongsgaard i Kragelund, hvor de kunde hvile ud eller drive Jagt paa Storvildt, som det lystede dem, naar de var paa Rejse gennem Jylland.
Selvom baade Heden, Bølling Sø og den gamle Mølle nu er forsvundne og Landet har faaet et helt andet Præg, end det havde i Møllens Velmagtsdage, bliver den Fremmede dog uvilkaarlig grebet af den storslaaede Natur, man finder her ude, naar man fra det flade Vestjylland, for Eksempel, kommer ind i Dalen med de kraftige Bakker i Baggrunden.
Klode Mølle er sikkert af høj Ælde, selvom den først nævnes i 1610. Blandt Ejerne nævnes *Niels Jørgensen* i 1705 - han bliver nærmere omtalt senere -, og i 1760 *Johannes Cynde Smith,* der var Søn af Rektoren ved Aarhus Kathedralskole. Fra 1807-29 ejedes Gaarden af *Nicolai Stabell.* I 1809 søgte Stabellom Tilladelse til at maatte hæve Bropenge af dem, der passerede Broen ved Møllen. Den 21. Juli s. A. blev Ansøgningen bevilget, og da det kongl. Rescript dog giver et vi'st Billede af Færdslen paa Datidens Hovedveje, medtages det her, efter *L. Fogtmans* Rescriptsamling:
Saa bevilges og tillades at fornævnte Nicolaus Stabell maae, imod altid at holde Broen i forsvarlig Stand hæve følgende Bropenge af Dem, som passere bemeldte Bro, nemlig.
af en Kareth med 4 Heste 8 Sk.
af en Chaise med 2 Heste 4 Sk.
Af en beslagen Vogn 2 Sk.
af en Træevogn 1 Sk.
af en Hest. 2 Sk.
af ethvert Par store Høvder saasom Køer og Stude 1 Sk.

og af hver Snees smaa Kreaturer saasom Faar, Sviin 5 Sk.
Derimod bør Gaaende passere frit, saavelsom de, der befordres i Konge-Reiser eller reiser i Embedsforretninger; saa bør og de Reisende' hverken Dag eller Nat foraarsages Ophold ved Bommens Aabning og Bropengenes Erlæggelse, ligesom der og uden for Bomhuset bør ophænges en sort Tavle, hvorpaa med store hvidmalede Bogstaver og Tal anføres denne allernaadigst bestemte Taxt.«
De følgende Ejere var: *Haldberg,* fra 1829-32, *M. Hansen,* fra 1832-38 - Gaarden brændte i 1836 -, Skou, fra 1838-39, *Buchtrup,* fra 1839-42 og *Torslev* fra 1842-62. Saa overtog *.Jens Nielsen,* der før havde været Haandværksmester ved Viborg Tugthus, Møllen og Gaarden; men efter at han havde solgt Ejendommen til det Interessentskab, der udtørrede Bølling Sø, hvorved Møllen jo mistede sin Drivkraft, blev Møllen nedlagt i 1872, og Nielsen flyttede da til Kragelund, hvor han opførte en Vindmølle. Endelig solgte Interessentskabet Gaarden til *Rasmus Skrædder,* der er omtalt Side 124.
I Gaardens Velmagtsdage kom der Møllegæster fra mange Sogne. Der var baade et Overfalds- og et Brysthjul og Jens Nielsen indlagde en Turbine, ligesom han forbedrede Bedriften paa anden Maade, for Eksempel ved at indlægge en Trommesigte m. m. Der var ogsaa et Stampeværk ved Møllen den Gang.
Men saa var der i Klode Mølle Station for Befordringsvæsenet og der var Kroeri. Til Tider kom der store Flokke af Kreaturer gennem Egnen nord fra, og mange Kreaturhandlere og Drivere holdt til i Møllegaarden. Nord for Møllen laa der en Ejendom, man kaldte »Tidammer« med et stort Areal af Hede og Mose, og der holdt Kreaturdrifterne Hvil paa deres Vandring, medens Trækkerne søgte ned til Møllen for at mætte dem ved Fru Nielsens brunede Kartofler med stegt Flæsk til.
Udgiveren spurgte Jens Nielsens Søn, forhenværende Overpostbud *N. C. Nielsen i Herning,* om man mærkede noget til Spøgeri ved Møllen, hvor der jo var hændt adskilligt. Svaret lød: Ja - vi havde en Pige, *Store Karen,* der en Dag kom ind til min Moder og sagde, at hun gerne vilde rejse. Grunden var, at hun flere Gange havde set en hvid Kat, der sikkert var forhekset. Pigen havde lagt Mærke til, at Katten aad Grød omtrent som et Menneske, og den kunde, efter hendes Mening, kun være et Bevis for, at det var et forhekset Menneske. Mis stak sin Pote ned i Grøden og slikkede den af!
Det, der i Folkeoverleveringen særlig har gjort Navnet, Klode Mølle, vidt bekendt, er et Mord paa Mølleren, *Niels Jørgensen,* der fandt Sted i 1705. Der blev lavet en sørgelig Vise om Mordet, denne Vise blev sunget eller var kendt et Par Hundred Aar efter, Begivenheden fandt Sted, og saa ofte Klode Mølle blev nævnt ud ad til, blev Mordet drøftet. I Litteraturen er dette Mord naturligvis ofte behandlet, og noget Nyt kan ikke føjes til her, men det vil dog være unaturligt af den Grund at undlade at referer det vigtigste af denne triste Begivenhed, der satte saa dybe Spor i Egnens Tradition. ,
Blandt de »Relationer«, der efter Opfordring, 1743, blev indsendt til Regeringen, og som vedrører Tilstandene her i Landet, var ogsaa en fra den

berygtede *Hans Rosborg,*)* Rosborg i Mønsted Sogn, Viborg Amt. I denne Indberetning, der opbevares i Rigsarkivet, fortælles om Mordet i Klode Mølle.
Rosborg fortæller, at han havde laant Penge til en forgældet Bonde, *Chr. Madsen,* paa Gaarden Højris i Ikast, og at denne Mands Kone, der nu var død, før havde været gift med den dræbte Møller i Klode Mølle. Chr. Madsen forsømte Gaarden, og det endte med, at Rosborg maatte indløse Højris med 2120 Rdl.
Rosborg beretter (Hjemstavns Saga S. 97): »Morderen rømte, Konen blev mistænkt. for Mordets Medvider, høj salig Kongen (Fr. 4) befalede mig at eftersøge Morderen inden og uden Land; da jeg fandt ham med stor Besværing i Tyskland og bragte ham til Steile i Jylland, som Kongen lovede at aflægge mig for min store Omkostning og Møje, med Brød.«
Aakjær tog sig for at eftersøge Sagen i Lysgaard Herreds Justitsprotokol for 17°4-10, og her gengives Hovedindholdet af,. hvad han har fortalt i sin Hjemstavns Saga, Side 98-99:
Den 26. Maj 1706 fremstod Ridefogden *Hans Hansen Rosborg* fra Randrupgaard for paa Enke *Anne Andersdatters* Vegne at paatale Drabet af hendes afdøde Husbond *Niels Jørgensen,* Møller i Klodmølle.
Saa berettes, at der et Par Timer før Aften, tirsdag den 18. Maj 1705 kom en »Skibsmand« (Matros) *Niels Pedersen* til Møl- len, iført en hvid Trøje med hvide drejede Benknapper og en Pisk med Fløjte i Enden i Haanden. Manden, der agtede sig til. Flensborg, ba,d om at maatte blive der Natten over, da hans Fød- der var ømme -saa haabede han, at der skulde komme en Vogn og tage ham med til Holsten. Han fik Lov til at blive, og kort efter kørte Møllekarlen, *Esper Sørensen,* med nogle Folk til Hvam Kro. Men da han næste Dags Eftermiddag kom tilbage Klokken 3, var det forfærdelige sket.
Ud paa Natten, da alle sov, rejste den Fremmede sig, sneg sig- ind i Møllerens Sovekammer og tilføjede ham mange 'svære Saar- med en lang, spids Kniv. Bag efter overfaldt han Konen, hvis- Dyne, og Lagen han gennemhullede med Knivstik, der ogsaa gik

*) Om Hans Rosborg se Jyske Samlinger, 1880, Side 97 ff., Skivebogen, 1917, Side 114 ff., Jeppe Aakjær: Af min Hjemstavns Saga, I9I9, Side 83 ff.

ind i hendes Legeme. Manden havde rejst sig for at værge Konen, men han sank snart sammen i sit Blod.
Ved denne Tumult og de overfaldnes Skrig kom Pigen *Margrethe Madsdatter,* løbende, men en ung Karl, *Niels Nielsen,* der laa i Stalden, havde ikke mærket til noget. Saa snart Pigen viste sig, blev Morderen ræd, og nu stak han af, og han efterlod kun sin Pisk.
Efterhaanden kom Møllerkonen sig af sine Saar, men Mølleren var og blev død. Han havde faaet fire mægtige Saar ved Hjertet, deraf »to store Knivslag under hans venstre Patte«.
Der udlovedes »en raisonabel Foræring« for Morderens Paagribelse. Hans Signalement lød: Brunagtigt Haar, pukkelnæset, maadelig Statur. Og saa satte man efter ham med Heste og Vogn. Man fik Spor paa ham 'en Mil norden

Foldingbro, den 26. Maj naaede man til Tønder, men her tabtes Sporet. Og nu er det maaske - mener Aakjær -, at Hans Rosborg tager Affære.
En skønne Dag hedder det om Morderen, at han i »Huusomer er blefuen ertapet«, han vedgaar sin Ugerning og dømmes til Stejlen ved Landevejen nord for Møllen, og hvorfra der var saa god Udsigt. Morderkniven blev, efter Tidens Skik, drevet ind i Pælen over Synderens Hoved.

" Jens Chr. Nielsen i Graasand fortalte følgende: Naar vi i min Drengetid kørte gennem Klode Mølle, skulde vi altid passe paa at have nogle Sten i Vognen, og naar vi saa var ud for Stejlhøj, løb vi hen og smed Stenene paa denne - saa sku vi far wal! mente man."

Nogen Mistanke om, at Møllerens Kone skulde være delagtig i Mordet, antydes ikke i Justitsprotokollen, saa det er maaske Hans Rosborgs Paahit.

Der blev naturligvis lavet en Vise om Mordet i Klode Mølle. Jeppe Aakjær fik fat paa et trykt Eksemplar, som han offentliggjorde i Skivebogen, 1923, Side 42 ff. og senere i sin Bog, Gammel Brug og gammel Brøde, 1931, Side 120 ff. Aakjær mente, at Visen er meget yngre end Mordet, og han sætter den til Tiden omkring 1770-80. Det kan maaske nok passe, at det Eksemplar, Aakjær fik fat paa, kan være trykt omkring nævnte Tid, men Visen er utvivlsomt lavet kort efter Mordet, medens en saadan Sang var aktuel. Vi har i Herning Museum en haandskrevet Visebog, Jvnf. H. Griiner Nielsens Afhandling, Folkeviser fra Hardsyssel, i Hardsyssels Aarbog, 1934, Side I ff.
der synes at være skrevet i Skjernegnen i Tiden mellem 1729-34, og deri findes en Afskrift af Visen med omtrent samme Indhold som den trykte Vise, Aakjær gengiver. Her gengives Visen efter nævnte Haandskrift:

EN VISE *OM* KLODS MØLLER I NØRREJYLLAND SOM I MAJ MAANED 1706 BLEV AFLIVET

1.
Ak Satan Satan du stemme giest du mon saa mangen daare,
din lige ey (findes) til *fods* og hest, til (Folk) at føre i farre, du farer om med din lærdom, og mon
saa mangen *for føre,* som vi maa daglig høre.

2.
Du har giort din største flid, det maa jeg vel bekiende, mig at føre i syndig id, ja og mig *for* blinde, til gierning haard, som. jeg har
giord, hvor *for* jeg maa lide, saa stor en smerte og pine.

3.
Til Klode Møle drog jeg hen,
begierede losemente, di tog imod mig som en Ven, men jeg noget

andet tænkt, i dage to jeg hos dem blef, førind jeg dennem skiende nu leger jeg elende.

4.
Møleren paa benken laa, en
liden søfn at fange, hans Hustru oppaa golfven gaar, hun sagde
mig er bange, at denne Mand *forvist og sand, skal giøre os skade, og føre* os i vaade.

5.
Mølleren sagde gak i Seng,
jeg villidelt vaage, Natten varer ike leng, og døren vel jeg
kroge, jeg vil see til, om mand begynde vel, noget fra os at stielle, da vil hand ike duele.

6.
Mot om nat ved minatz tid,
da falken di mon sove, da stod
jeg op med største flid og spender mine bue, paa molerens lif,
med skarpen knif monne jeg
da segte, det kand jeg ike negte.

7.
Til molerens hustru i same tid mane jeg da fige, jeg slog paa hende med haand og knif, ment Møleren var aflive, men klederne tog di storste hug, sQm jeg slog paa hende, dermed hun livet vende.

s.
Møleren sprang af benken op
han hørde sin hustru skrige, dog blodet rand ud af hans krop, og mon til hinde fige, en gref der
stod han strax til tog, hvor med han hende rede, dog det var nep det skeede.

9.
Møleren med greven slog, ad
døren maate jeg sprenge, straks jeg igien til Kniven tog, som var saa skarp som Klinge, blef da paastand hans overmand, og giorde hannem stor møde, hvor over
hand da døde.

10.
Saa drog jeg mig af landet ud, til husmer (Husum) mig begive, der tog jeg tienest paa forstens guods og lod mig der indskrive, en gamel Mand af nor jut Land mone der til mig korne, mig til saa lidet frome.

11.
Den gamle Mand paa melte mig og mon paa mig klage, saa
jeg har giord den gierning led, og

tog ud af dage, i nor jutland en mølerrnand, og hans hustru skiende, de mig straks fange og binde.

12.
Saa førd di mig for ret og dom, jeg skulde strafen lide, for ret og dom førde de mig om, der mote mig angest og quide, min
hoyre haand skulde huges af, min Hoved av skule korne, for jeg guds bud mone gleme.

13.
Jeg taked for den naadig dom,
jeg ment det skulde saa blive, saa førde di mig for landsting
om, en strenger dom att give, min arm og ben skulde giøris meen, ud af hiulen den grume, min Hoved af skulde komme.

14.
Saa førde di mig til mølen hen, som jeg den gierning giorde, der
motte mig Christi tiener (og) ven, og di mig adspurde, om jeg nu vel
korne i hu, Christi død og pine, og lide for synder mine.

15.
Saa før dig mig fra molen ud, for osten paa den hede, som baade steyl og hjulene stod,
og bodelen den vrede, di preste lær formant mig der, jeg skulde gud paa kalde, og blive hans udvalde.

16.
En Kreetz saa stor di om mig
slog, med vogne og heste tillige, en bolt af tre lagde i min mund, for jeg skulde ike skrige, di
falt paa Knæer baade en og hver, og bad for mig til lige, jeg skulde faa himmerige.

17.
Saa hog di af min høyre haand, strax sig igien mon suenge, min
hoved da paa same stand, 6J for breden øx maate springe, min blod saa rød paa steylen flød, min hoved paa en stage det skede alt saa fage.

18.
Min hoved nu paa stagen staar med haand og Knif tillige, som
baade ulve og rev e gaar, og mon til hinde fige, min arme Krop
paa steylen op mone di da lege, at solen hind skule spege.

19.
Nu lege den moler i Kiregaard i Kiste og Kaastelig Kled, men
jeg paa sorten hede staar, for grodig fugle lede, den byte rig jeg vented mig, af mølerens Solf og penge, den Vared ike Længe.

Visen er her gengivet med Haandskriftets Stavemaade, dog har Udgiveren ikke taget Hensyn til, at Originalen til nærværende ofte begynder med lille Bogstav. I Parentes er indføjet enkelte tabte Ord, der findes i den trykte Vise. Det er ejendommeligt nok, at Visen i Haandskriftet er ufuldstændig i Sammenligning med de trykte, der dog formentlig er ca. 30 Aar yngre. Forklaringen dertil maa naturligvis søges i, at Haandskriftets er optegnet efter mundtlig Fremsigelse, hvorimod den trykte Vise er gengivet efter et skrevet, korrekt Eksemplar.
Mellem 2. og 3. Vers i ovenstaaende er glemt et Vers, de to

Sidste Linier i Vers 12 hører til et andet Vers, mellem 14. og 15. er atter glemt et Vers, i Vers 16, 17 og 18 er der Sammenblanding af andre Vers, og endelig mangler det sidste Vers, der lyder saa- ledes (Skivebogen 1923 Side 47):

Thi raader jeg det forvist,
I baade Mand og Qvinde,
At I blir fast ved Jesum Christ. . Lar Satan ikke vinde.
I see nu til det syndig Spil, Den ynkelige Ende.
Nu ligger jeg Elende.

Foruden det trykte Eksemplar, Jeppe Aakjær fik fat paa (jvnf. Skivebogen 1923 Side 42 ff. og do Gammel Brug og gammel Brø- de Side 120 ff.) findes et Eksemp.lar i E. Tang Kristensens Sam- ling i Dansk Folkemindesamling, og dette skal være trykt o. 1760.

Om Kronprins *Frederik (Fr. VII)s* Ophold i Klode Mølle har Lærer *J. P. Aaboe* optegnet følgende i sine Dagbøger: 12-22 September 1839 opholdt Prins Frederik sig i Klode Mølle paa Urfuglejagt. I Prinsens Følge var 8 Officerer. Jagtturene fore- toges i Hederne omkring Engesvang og Paarup samt Harbo- lunde og Stenholt Skove. 1861, den 16. Juli. Kongen rejste med Suite igjennem Klode Mølle.
Og Jens Jensen har om disse Besøg optegnet følgende, der tydeligt viser, at Frederik ikke har kedet sig under sit Ophold paa den jydske Hede: Kronprins Frederik og Følge fordrev Tiden med at drive Jagt og Kommers, og de jog derved Folks Kreatu- rer Pokker i Vold. Saa affattede Beboerne en skriftlig Klage med mange Underskrifter, og Sognefogden samt to Gaardmænd, hvor- iblandt Jens Jensens Fader, blev valgt til at skulle gaa til Klode Mølle og overrække Kronprinsen Klagen.
Paa Vejen mødte de Jagtselskabet, og Sognefogden overrakte nu Kronprinsens Adjudant omtalte Skrivelse. Da Kronprinsen havde læst Indholdet, vendte han sin Hest uden at sige et Muk, og saa red han og de andre tilbage til Klode Mølle igen.
Dagen før sin Afrejse havde Kronprinsen indbudt Omegnens Folk til en Afskedsfest i Møllen. Midt under Festen opstod der Ild i Madam Ankers Kappe, og der blev stor Opstandelse. Hvorledes, det var gaaet til, blev aldrig opklaret, men man troede, det var Kronprinsen, der paa denne Maade vilde sige T ak for sidst, fordi han ikke maatte jage paa Bøndernes Marker.

Kong Frederik rejste engang gennem Jylland fra Ringkjøbing til Silkeborg. Under et" Ophold i Paarup Kro hilste han paa Sogne- Skallerund-Dalen mellem Kratbanke til venstre og Stenholt Skov til højre, set fra øst foged *Anker,* og da han saa, at denne bar et Dannebrogskors, spurgte han, hvem der havde givet ham dette. Da Anker svarede, at han havde faaet Korset af Majestæten selv, rystede Kongen paa Hovedet.

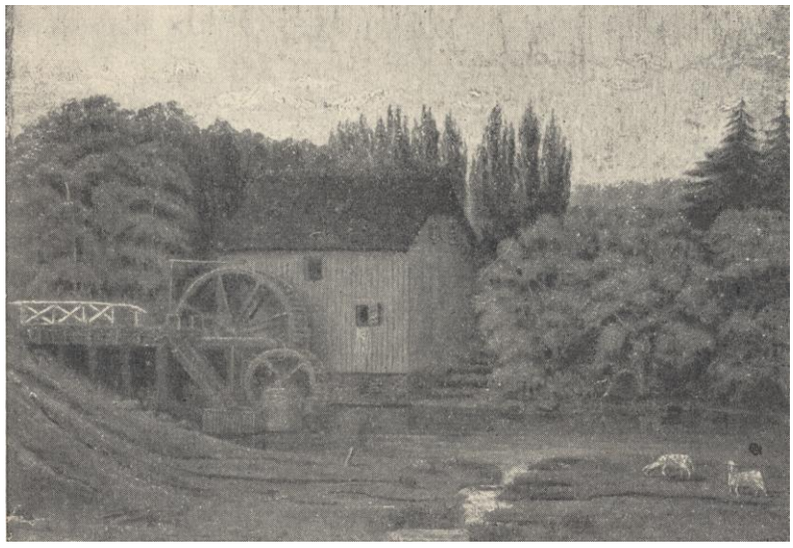

Klode Mølle omk. 1860

Klode Møllegaard o. 1860. Lidt af Møllen ses til højre

Fra Viborg Amt 1964
Klode mølle, grundlagt 1596, nedlagt 1872

AF ERIK BROCH

Klode mølle blev bygget i det nordvestlige hjørne af Kragelund, nu Engesvang sogn, omtrent i skellet mellem dette sogn og Thorning sogn og dermed mellem Hids og Lysgaard herreder. Her i nærheden lå tidligere den nedbrudte Engesvang kirkel), som blev lagt øde under Den sorte Død, og ved den et par gårde, som *Jens Stigsen* fik kongebrev på af Erik af Pommern, og hvoraf den vestre stod på den nedlagte kirkes grund.
Det nordlige skel for gårdene var bækken fra Bølling sø, til den løb sammen med Elbæk bæk, og et sandemandsbrev af 1437 oplyser, at Klode mark og Elbæk mark var indsvoren under en af Engesvanggårdene. 1483 mødte *Sebast Jensen* for kong Hans på Tryggevælde slot med kong Eriks brev og et tingsvidne af Hids herredsting om indværgning af den jord, som »hans fader bygte for ham med plov og le i sin rolighed til gården«, hvilket kong Hans stadfæstede. Omkring 1500 blev der truffet aftaler mellem Århus domkirke og *Milter Jensen* i Engesvang3), der ganske sikkert var søn af Jens Stigsen, idet navnet Stig senere forekommer i slægten. Den næste bonde, *Søren Miltersen,* overlod Klode og Elbæk marker til sine børn, og hermed begyndte en ind- viklet tid i ejendommens historie. *Maren Sørensdatter,* der var gift med *Las Pig* i Dauding ved Brædstrup, solgte 1567 sin arvedel til broderen *Erik Sørensen,* som 1577 også købte en broderlod af *Stig Sørensen* i Tandskov, herreds skriver i Hids herred. *Niels Sørensen* i Stenholt der 1587 havde fået kongebrev på, at hans søn, *Søren Nielsen,* måtte få un- derhold, mens han gik i Viborg skole; muligvis kom sønnen ikke langt i studierne, da den næste bonde i Stenholt hed Søren Nielsen -solgte 4.5. 1591 hele (!) Elbæk til Eriks datter, *Kirsten,* og svigersøn, *Rasmus Nielsen Winter,* i ø. Bording. 1597 solgte *Peder Lassen Pig* i Kragelund » 1/12 af Elbæk liggende i Klode mark, endog han ingen lod havde, da hans fader og moder tilforn havde solgt den til Erik«, til onklen, *Stig Sørensen,* og skønt denne havde solgt sin arv 1577 og 1591 havde afgivet brev om, at han intet ejede i Elbæk, tildømte herredsfoged *Jesper Nielsen* i Serup 1598 Stig 1/3 af Elbæk. 1603 solgte Stig denne del til hr. *Anders Jensen,* præst i Bording sogn.
Han havde allerede 1596 betalt 5 øksne til lensmanden på Silkeborg, fordi det var blevet ham forundt at sætte en mølle ved KlodeVad, og til præsten solgte *Obi Hansen* i øster Bording, Balle sogn, 1602 for sine umyndige stedbørn, Niels, Peder og Anna, 1/3 af en bolig og værested Elbæk og af Klode mark, som de havde fået efter deres forældre, Kirsten Jeriksdatter og afdøde Rasmus Nielsen Winter.
Jorden lå sådan i terrænet, at det var muligt for præsten her at bygge en vandmølle, hvis dam oversvømmede lidt af dalen øst for Hærvejen, som derefter gik oven på mølle- dæmningen. Hugo Matthiessen formoder i sin bog om Hærvejen, at af de to ruter, som vejen i tidens løb har fulgt fra Gråmose og sydpå, gik den ene, som mest blev benyttet før 1600, over Kragelund, hvorved

den undgik det vanskeligt passable sted over engene ved den senere byggede mølle, mens den anden rute gik forbi møllen og alene blev brugt efter 1600. Møllens anlæggelse er altså forklaringen på, at ruten skiftede.
I 1603 klagede møller *Knud Olufsen* på Silkeborg Slots Mølle over, at denne mølle var aldeles forfalden og i nogen tid havde ligget øde. For at kronen ikke skal miste sin landgilde af møllen, får lensmanden ved kongebrev 8.12.1603 ordre til at istandsætte møllen. Det hedder i kongebrevet: »Da kongen har bragt i erfaring, at en præst i Bording for nogen tid siden har ladet bygge en mølle i lenet, hvor der ikke tidligere har været nogen mølle, til trængsel for slotsmøllen, skal lensmanden beflitte sig på at få denne præstemølle afdelt med retten og tage dem for sig, om møllen er så lovlig opsat, at den bør blive ved magt eller ej.«
Ifølge Stednavneudvalget forekommer navnet Klode mølle første gang 1610; navnet Klode skal betyde jordknold, her snarest refererende til en lille banke eller, hvilket dog er mindre sandsynligt, en klump jern af en vis størrelse og må i så fald være et minde om den betydelige jernproduktion, der tidligere har fundet sted på egnen.
Præstens mølle havde et lille underfaldshjul og kun lidt jord, og de tre møllere, der fæstede møllen, klarede sig kun dårligt. 1610 anføres, at mølleren *Kristen Lassen* ingen avl havde. Derefter var møllen i 6-7 år fæstet af *Peder Ibsen,* den senere Bordingmøller, og han fortalte selv, at møllen kun havde ringe vand, hvorfor han måtte forlade den.
Ifølge skattemandtallet 1620 var møllen, som *Johan Møller* sidst havde iboet, uden avl og øde; det skyldtes stridigheder om dens tilhørsforhold. 1618 var omtalte Niels Rasmussen Winter blevet voksen og tjente i Refshale; han og broderen Peder i Kragelund anlagde ved herredsskriver *Peder Nielsen Skriveri»* i Stagshede, Kragelund sogn, sag mod udstederen og modtageren af skødet 1602. Præstens søn, *Jens Andersen* i, Nørlund, død 1653, kom til stede ved landstinget og fremlagde skødet, som Obi Hansen vedkendte sig at have udstedt. Da det var hjemmegjort, og ejendommen ikke var lovbudt, blev skødet kendt for magtesløst at være.
Endvidere blev brødrene Winters halvbroder, *Jens Pedersen* i Sinding, stævnet, fordi han 1602 havde pantsat sine halvsøskendes bondeeje for 20 gode daler. Dette pantebrev blev også kendt magtesløst.
Som erstatning til hr. Anders Jensen måtte Obi Hansen og Jens Pedersen udlægge deres andel i Elbæk ifølge skøde af 17.11. 1618. Med held blandede Niels Winter 1619 sig i dette, idet han påstod, at halvbroderen allerede 15.5.1618 på herredstinget havde lovet ham sin part for 6 slettedaler, og at stedfaderen kun besad sin datter Kirsten Obisdatters andel og ikke havde ret til at sælge den, hvorfor også disse skøder blev kendt magtesløse.
Nu havde Niels fået blod på tanden, og 1620 var det skødet af 1603 og dommen af 1598, det drejede sig om. I første omgang blev sagen udsat, da stævningen ikke var i orden. Senere på året forsøgtes igen, og det er fra denne retssag, de gamle dokumenter kendes. Niels Rasmussen Winter og broderen Peder samt søsteren *Anne,* gift med *Niels Lauridsen* i Sindbjerggård, og halvsøsteren *Anne Pedersdatter,* gift med *Milter Rasmussen* i Engesvang,

indstævnede nu Peder Pig, Stig Sørensens arvinger og *Gertrud Sørensdatter;* sidstnævnte boede i Elbæk og betalte skæppeskyld til arvingerne, hvorom hun og 2 sønner havde afgivet vidne til Jens Andersen i Nørlund på faderen, hr. Anders' vegne, at i 21 år havde hun betalt landgilde af 1/3 Elbæk til Stig Sørensen og derefter til hr. Anders, der dog ved Hids herreds ting 26.10.1618 havde afsluttet kontrakt med Niels Winter om, at denne dette år skulle have skyld af 2 parter. Selvom det også anføres, at Stig som herredsskriver »selv skrev og forseglede de gamle dokumenter«, dømtes Niels Winter og medarvinger dog til at udstede skøde næste Hids herreds tingdag på al deres rettighed i Elbæk og Klode mark mod 96 daler kurant til Jens Andersen i Nørlund. Han fik dog vist ingen særlig glæde af møllen, der lå øde hen til 1638.
På Elbæk boede ifølge skattemandtal 1610 og 1620 fornævnte Gertrud Sørensdatter, og på Klode mark var der også bygget et hus, beboet af *Michel Jensen.* Først i 1625 havde myndighederne fået øjnene op for, at her var et nyt skatteobjekt. 6 gode mænd stod for Hids herredsting 26. 7. 1625 og vidnede, at de var forlangt til at sætte leding og landgilde på Elbæk og Klode og sidste onsdag var på åstederne, og »da satte de ejendommene hver for 2 skp. rug og 4 hvid leding til kongen og ej syntes, de kunne svare mere, da de i gammel tid er tagen fra 2 gårde i Engesvang.
I 1630erne ejedes møllestedet af *Michel Hansen* i Stenholt, der var kommet hertil 1630 og havde afløst tidligere omtalte Søren Nielsen, der var flyttet til Batum i Salling, og han solgte det til *Søren Mortensen* i Engesvang, der var fra Karup. Han var blevet gift med Milter Rasmussens enke, Anne Peders datter, og havde 27.4.1624 fået skøde på gården i Engesvang.
Hele egnen var da hærget efter krigen, bl. a. var alle bosteder i Engesvang afbrændt. Søren Mortensen byggede 1638 Klode mølle op med overfaldshjul og faldhøjde på 3 alen 1 kvarter (2 meter), hvorfor vandet trængte længere mod øst i dalen end nogen sinde; det mærkedes så meget mere, som dammen i lange tider havde været helt tømt, og Michel Hansen i Stenholt, der lå som nabo mod nord, anlagde 1641 sag mod Søren Mortensen og mølleren Søren Madsen og fik dem dømt. Sagen gik 1643 videre til Landstinget, og her fremlagdes en række tingsvidner, som vi kan takke for vor viden om møllens oprindelse. Mølledammen oversvømmede 200 alen mere af dalen end før, og yderligere 300 alen længere op forringedes høavlen med 6-9 læs; flere mænd, bl. a. *Peder Ibsen* i Bording mølle, der kunne mindes 30-40 år og kendte Klode møllested, før den første mølle byggedes, vidnede, at møllen før havde haft underfaldskværn; *Jens Christensen* i Bording by »var med, det første salig hr. Anders Jensen byggede Klode mølle og hug og gjorde med fæmon, og da blev den gjort til en liden nederfaldskværn, og al den tid, salig hr. Anders levede, var det en nederfaldskværn og havde ikke højere opstemning, end til den lyngbakke østen Klode mølle, som Stenholt enge vedtager, før end nu for halvtredie års tid siden Søren Mortensen i Engesvang haver opbygget en overfaldskværn og har opstemmet vandet på Stenholt enge.« *Søren Poulsen* i Skygge vidnede, at i høst forleden kom Søren Mortensen og Michel Hansen til ham ved Kragelund kirke, og de begærede, at han ville gå med dem til Engesvang å, hvor Søren Mortensen ville udlægge Michel Hansen til

bilæggelse af en tvist om Klode mølles op stemning 2 engs kroge liggende sønden for åen østen for deres kirkevej og en liden krog norden åen plus en hat til Michel og klæde til en trøje til hans hustru; men skønt to andre vidnede det samme, benægtede Søren Mortensen det hele.
Sørens tingsvidner var ikke så gode, og sagen gik ham imod. Inden vi forlader ham, kan nævnes, at han også var kromand i Engesvang og husede de vejfarende, 1640 således to prinsesser på vej til bryllup i Viborg; ved tronfølgerparrets besøg i 1643 får han betaling for 5 tønder øl.
Ifølge skattemandtallet 1650 beboede s møllen af *Jens Møller,* der også var her ved matriklen 1664, da den gamle afgift anføres som 12 tdr. mel. og hartkornet som 6-0-0-0.
Søren Mortensens gård i Engesvang og Klode mølle overtoges af stedsønnen *Niels Miltersen,* søn af Anne Pedersdatter og Milter Rasmussen, der nævnes i Engesvang 1610 og 1620. Niels solgte 20.5. 1656 gården til *Christen Michelsen* i Nørlund og 1663 møllen: »For dom stod Niels Miltersen, borger og indvåner i Holstebro, og solgte til vel lærde hr. *Christen Andersen,* præst i Sunds, hans hustru *Abelone Jacobsdatter (Barfod,* datter af *Jacob Mortensen Barfod* i Bjødstrup, herredsfoged i Hammerum herred fra før 1625 til sin død 23.5.1656) sin bondernølle, som kaldes Kloed med damb og dambs bund, floed og floedemål ...«
Det tidligere nævnte Klode bol beboedes 1610 og 1620 af Michel Jensen, 1640 og 1664 af *Niels Michelsen,* hvilket sidste år de to skp. rug og 4 alb. leding omregnedes til hartkorn 0-2-1-1, og bondeskylden 3 skp. byg udtrykkelig siges ikke at være beregnet. Alligevel bortskødedes bondeskylden 15.12.1663 af ovennævnte Niels Miltersen til *Christen Jensen* i Klode og hustru, *Kirsten Miltersdatter,* der dog, bo- ende i Ilskov, allerede 27. 6. lovbød til sine børn *Peder, Milter* (1639-1702, gårdmand i Ilskov, *Las, Knud* samt *Kirsten,* og 29. 8. 1665 solgte bolet til nævnte Christen Michelsen i Engesvang, der var søn af Michel Jensen i Ravnholt, Thorning sogn, som han havde fæstet 1630. Her nævnedes skellene: »Samme Klode bol er begreben i sin jords kreds fra den vestre side til den gamle adelvej østen Klode mølle og østen på til den vie-busk til Engesvang markskel vedtager og sønder på til den liden dal norden adelvejen kaldet Rønikedal og siden sydvest på til en sort høj eller knøs liggende mellem Engesvang, Elbæk og Klode mark og siden nordvest på til en vej, som går fra Elbæk hule(vej) under bakken og til Klode mølle.«
Herligheden af Klode bol og mølle tilhørte imidlertid kronen, der 11.8.1664 bortskødede den med tilbagekøbsret til *Kirsten Clausdatter Wildschyt,* død 1670, enke efter *Laurits Madsen Lime,* død 1661, toldskriver ved Øresund i Helsingør. sammen med meget andet bøndergods i Vrads, Nr. Snede, Ejstrup, Bording, Ikast, Kragelund og Thorning sogne, ialt for 16.000 rdl. 1673 ejedes herligheden af bolet af general *Otto Pogwisch* til Saltø, og 1675 solgtes den af Silkeborgs amtmand, *Ebbe Gyldenstjerne,* til forpagter på Palsgård *Peder Hansen,* der, inden markbogen til matriklen udarbejdedes 1683, havde solgt til *Peter Luxdorph* til Fjellebro, landsdommer på Fyn.
Christen Michelsen ejede stadig bondeskylden, og det opdyrkede areal bestod af 25 tdr. land; dog havde tidligere 4 tdr. land ved Klode mølledams søndre

side været opdyrket, men var sprunget i lyng for 30 år siden. Det samlede areal var sikkert det samme som ved udskiftningen, ca. 230 tdr. land.
Både herligheden og bondeskylden af møllen blev 1673 købt af *Anders Sørensen,* hvis slægt var her i over 100 år. Hvor han stammer fra, er et åbent spørgsmål; den eneste mand af dette almindelige navn i de store registre til Viborg landstings skøde- og panteprotokoller boede 1669 som forpagter på den lille herregård Herpinggård i Trans sogn, Vandfuld herred, og hans forsvinden derfra inden matriklen 1688 kunne måske forklares ved, at han købte både bondeskyld og herlighed i Klode mølle, dengang en ikke ringe handel for en bonde.
Anders Sørensen nævnes 1681 i en sag, hvor de Skygge bymænd klager over, at han, Christen Michelsen i Klode, Christen Christensen i Elbæk og Niels Andersen i Bording mølle og de Bøgelund bymænd lader deres kvæg drive og »hvoltræde« deres bløde enge, den fattige mand til stor skade.
Ved opmålingen 1683 lå der til møllen 6 tdr. land opdyrket jord og 31/2 tdr. land hede. Endvidere kunne der avles 2 læs mosehø og græsses 4 stk. kvæg eller bæster. Ildebrændsel kunne kun fås mod betaling hos omliggende naboer. Møllen blev beskrevet således: »Vandet, som driver møllen, kommer fra Boelund søe og løber vest og nord på i den store å, som løber i fjorden ved Skive. En liden overfalds kværn med 1 indenhjul og 1 udenhjul. Begge stenene er 7 kvarter brede og 1 kvarter tykke. Møllens distrikt består af nogen ringe søgning af Kragelund sogn; Bording mølle ligger strax på den vestre side. Udi mølledammen kan der fanges skaller, når de leger. Når tørre somre eller langvarig og bestandig frost om vinteren indfalder, da kan efter møllerens beretning møllen stå ugavnlig.« Ved bedømmelsen af disse oplysninger må dog erindres, at det drejede sig om en slags selvangivelse!
Konkurrencen mellem Bording og Klode møller gav sig også udslag i en forligsakkord af 29. 8. 1683, hvori den Bording møller fraskrev sig retten til at forlange, at Elbæk bæk s løb skulle løbe i Bording mølles dam, og forpligtede sig til at afkaste løbet. Denne sag optoges igen i 1700-tallet; det bemærkes, at det hverken kunne skade eller gavne Klode mølles vandforsyning, da det gravede løb var langt neden for Klode mølle. Altså drejede det sig kun om brødnid.
Af Anders Sørensens børn kendes 3: 1) *Kirsten Andersdatter* var gift med *Peder Christensen Sillebjerg* i Stenholt. Deres søn, *Christen Pedersen,* var 1700 allerede voksen, idet hans mosters mand, *Niels Jørgensen* i Klode mølle, 1704 erklærede, at han havde tjent sin morbroder, Christen Andersen på Højris, som avlskarl i 3 år. I januar 1705 foregik følgende optrin med Christen som hovedfigur: Han havde faderen samt *Mads Christensen Elbech* i Bording med i Ibsgård, Nørre Snede sogn, på frierfærd hos *Anders Ibsgaards* steddatter, *Inger Michelsdatter,* og de havde hartad afsluttet forhandlingen med pigens morbroder, *Laurits Nielsen,* da løjtnant *Burmuller* i Nr. Snede under major Maisners kompagni samt 2 korporaler med dragen kårde i den ene hånd og pistol i den anden kom styrtende ind i den lille stue for at tage frieren med magt til at springe soldat ved landmilitsen. Faderen reddede dog i første omgang sønnen ved at stille en kaution på 100 rdl. for ham. *Christen Giørup* af

Aalborg som fuldmægtig for *Christen Andersen Byggum* af Viborg (1668-1734, senere herredsfoged i Skast herred, begravet i Bryndum), der atter var fuldmægtig over Højris gods, reddede ham endeligt ved at bevise, at han de sidste år havde opholdt sig på familiens gods.
Peter Christensen Holdgaard, Stenholt, anklagede 1708 møllerfolkene for nogle utilbørlige ord om penge, som deres pige har bragt fra møllen og leveret Peder Holdgaard og hans mor imod møllerfolkenes vilje, men møllerkonen meddelte retten, at hun ikke kendte noget dertil, ej heller havde noget andet end ærligt og godt at beskylde Peder Holdgaard eller hans mor for.
Der var to Peder Christensen'er i Stenholt, hvoraf den ene havde tilnavnet Holdgaard, og den anden optrådte som kaldsmand i sagen. Hvem der er hvem, kan ikke afgøres, men det må vel siges at være underligt, at det mulige slægtsskab ikke nævnes i sagen.
2) *Christen Andersen* var hjemme hos faderen i Klode mølle 1685, og 1690 var han forpagter på Astrup i Salling. 1692 købte han gården Højris, Ikast sogn. Højris ejedes af *Jens Sehested* til Holmgård i Møborg sogn og bortskødedes 17.3. 1692 af hans enke, *Sophie Gyldenstjerne,* og *Axel Sehested* til Timgård på børnenes vegne til Christen Andersen Møller, der da var forpagter på Holm, sammen med en del andet bøndergods i Tulstrup, Grøde, Isen og Isenvad. På dette grundlag gjorde Christen Andersen Højris til hovedgård og købte 1697 af *Christoffer Jochum Giese* til Giesegård ved Ringsted 1 gård i Rønholt og 1 gård i Bording by. Senere købte han ca. 20 tdr. hartkorn og 3 huse i Hestlund og gårde i Faurholt og Suderbæk samt bondeskylden i den østligste gård i Engesvang (fæster: *Mogens Pedersen).* Han var ved sin død 1705 ejer af ialt 77 tdr. hartkorn, et pænt lille gods. Han havde været gift med *Kirsten Nielsdatter,* hvis helbroder, *Chresten Nielsen Elkjær,* ejede bondegods i Bording, og af hendes halvbrødre ejede *Hans Hansen* Frostlevgård på Mors, mens *Søren Hansen* var forpagter på Nr. Elkjær i Vendsyssel. Disse solgte 6.4. 1705 deres arvepart efter søsteren til *Niels J ørgensen* i Klode mølle, som var gift med Christen Andersens søster og derfor var i besiddelse af en arvedel.
3) *Anne Andersdatter* hed datteren, der var gift med Niels Jørgensen, som var født i gården Moselund i Funder sogn. De overtog Klode mølle ved skøde 24. 7.1693 fra Anders Sørensen. Niels var altså godt i vej og kunne derfor sagtens 4.9. samme år sammen med sine søskende, *Maren,* gift med *J ens Jensen* i Guldforhoved, og *Johanne,* gift med *Niels Simonsen* i Refshale, give afkald til broderen *Peder Jørgensen* i Moselund på al arv. Niels begyndte også at samle på gårde, idet han 4. 10. 16992l fik skøde på en gård og et hus i Nr. Snede af *Christen Rertelsen Dons* i Knudstrup, der havde arvet det efter sin far ved skifte 30.7.1677. 12.7. 1703 lånte Niels 100 rdl. til *Mads Christensen Elbech* i Bording by, der også ejede sin fødegård Elbæk ifølge skøde af 15.9. 1697. Denne gård ejedes 1653 af Jens Andersen i Nørrelund (efter faderen, hr. Anders Jensen i Bording) og hustru, Anne Pedersdatter, der senere ægtede omtalte Christen Michelsen i Engesvang, hvis datter, *Karen,* og svigersøn, *Søren Enevoldsen,* måtte nøjes med gården der. Endelig 16.12. 1704 købte Niels for 45 daler Klode bol, af hartkorn 1-3-2-1, som der ingen bygning var på,

og som han selv havde i fæste, af borgmester *Stefan Rasmussen Hofgaard* i Horsens, der havde arvet det efter sin svigerfar, borgmester *Jørgen Hansen Høxbro* i Horsens, der atter havde købt bondeskylden af foran omtalte Christen Michelsen og herligheden 9. 10. 1685 af landsdommer Luxdorph. Til sidst lægger han slutstenen på sit værk ved, som omtalt, 1705 at erhverve Højris gård og gods.
Fornøjelsen ved at være herremand blev dog kun kort, thi året efter blev Niels Jørgensen hovedpersonen i det længe huskede og ofte omtalte *morddrama i Klode mølle i 1706.*
En skibsmand, *Niels Pedersen,* var på vej nordfra til Flensborg og tog tirsdag den 18. maj 1706 om aftenen ind i Klode mølle, hvor der vel allerede dengang holdtes kro, for at vente på vognlejlighed til Holsten. Natten mellem onsdag og torsdag, den 20. maj 1706 ikke 19. maj 1705, som alle hidtil har meddelt klokken 1 slog han mølleren og møllerkonen ned, hun kom sig langt om længe af de svære sår, hvorimod Niels Jørgensen blev myrdet på stedet. Morderen flygtede mod vest til Kollund og Fjederholt, syd for Herning, hvor han spurgte om vej til Tønder; han havde blod på den højre arm. *Thomas Thomasen Lund* på Højris (forpagter, forhen selvejer af bondeskyld og herlighed i Gjellerup, 1720 herremand til Slumstrup), *Jens Christensen* og *Christen Jensen* af Tulstrup og *Christen Madsen Remme* af Remme ledte i dagene efter mordet helt ad Foldingbro til efter morderen. De kom også til Sønder Omme og talte med en mand af Hallingbæk, som vidnede, at 20. maj kl. 12 middag var morderen der.
Onsdag den 26. maj fremkom for retten *Hans Hansen Rosborg,* ridefoged på Randrup (før 1699-1707, derefter fuldmægtig på Katholm og 1710 forpagter af flere amters komsumptionsskatter). Som fuldmægtig for møllerenken, udnævnt af møllerens broder, Peder Jørgensen i Moselund, fik han af retten udnævnt 8 sandemænd til at gøre deres forretninger i mordsagen efter loven, hvorefter han lod lyse 1. gang efter morderen. 31.5. lystes 2. gang og 7.6. 3. gang, hvorefter sagen opsattes til 12.7. og da igen 14 dage til 26.7. Da meddeltes, at morderen er blevet fanget i Husum og har tilstået, samt at han er her til stede og kræves dømt. Ifølge kongebrev udstedt 28.6.1706 af Frederik IV til amtmændene og amts skriverne fra Slesvig og nordpå blev de gjort ansvarlig for morderens tilstedeværelse og fik ordre til at stille mandskab, heste og vogn til rådighed for Hans Rosborg, der skulle føre morderen den lange vej til Viborg, hvor ligeledes borgmester og byfoged fik ordre til at holde fangen i forvaring til sagens udfald. På Lysgård - Hids herreds ting dømte herredsfoged *Hans Brochmann* og de otte sandemænd den 26. juli 1706, at Niels Pedersen havde forbrudt sit liv og først skulle have sin højre hånd afhugget, så hovedet i lige måde med økse, og hans krop siden lægges på stejle, og hovedet og hånden tillige med morderkniven sættes på en stage over legemet, alt ved Klode mølle på den nordre side af møllen ved landevejen. Morderens eventuelle ejendom tilfaldt den myrdedes arvinger, og skarpretterens salær var for hånden 4 rdl., for hovedet 8 rdl., for stejling 7 rdl. og for stagen 4 rdl.
Dødsstraffe skulle også for landstinget, og 18. august 1706 pådømtes sagen af

fire landsdommere; også her førtes sagen af Hans Rosborg. Her kom endvidere frem, at Niels Pedersen nogen tid før kvalte *Christen Lauridsen* af Brusgård i Slet herred i hans egen halsklud, mens de fulgtes ad på vejen mellem Brusgård og Skarpsalling, fordi manden havde truet ham med soldatertjeneste. Endvidere tilstod han, at det var hans forsæt også at dræbe møllerkonen i Klode for derefter at stjæle de midler, han kunne finde. Hun slap, hvilket var meget heldigt for meddeleren af disse linjer, idet' hun først senere fødte hans stamfader! Landstingets dombog er nu borte, men underretsdommen må være blevet stadfæstet, thi sidst i august 1706 henrettedes morderen i nærheden af Klode mølle på den høj, som foran er omtalt som skel mellem Engesvang, Elbæk og Klode.
Her er selve mordet kun kort refereret med en noget fyldigere redegørelse for retsforfølgelsen, da sagen ofte har været beskrevet tidligere, bedst og som den første, der har benyttet herredsrettens protokoller af Jeppe Aakjær, efter hvem alle senere berettere mere eller mindre har skrevet af og overtaget det forkerte årstal 1705, som heller ikke passer med den om mordet digtede skillingsvise, dateret 1706, hvoraf et eksemplar opbevares i Herning museum.
Den myrdede Niels Jørgensen begravedes på Kragelund kirkegård, hvor der i jorden på nordsiden af kirken i 1800- tallet blev fundet en stor flad sandsten, lagt over ham, men den smuldrede hen kort tid efter optagelsen.
Den stakkels enke fik snart rippet op i sagen, thi allerede 13. september 1706 blev hun stævnet af *Hans Thomesen Strømberg* til Vinderslevgård (1701-19) som herlighedsejer for bønderne i Engesvang i anledning af, at hun imod advarsel havde bemægtiget sig et stykke grund og ejendom, liggende på Engesvangjord og samtlige Engesvangmænd tilhørende, og derpå ladet sætte stejle og rettet den morder Niels Pedersen. Tingsvidne af 1625 og skøder af 1663 og 1665 fremlagdes, og skellene deri nævnedes. *Søren Enevoldsen, Michel Nielsen* og *Peder Nielsen* af Engesvang vidnede, at marken, som stejlen stod på, tilhørte Engesvang by og ej Klode, 20. september meldte marksynet, at stejlen stod nogle og tredive favne inde på Engesvang mark, og endelig vidnede *Erik Nielsen* i Tulstrup, der mindedes 60 år, og manden i V. Moselund, Bording sogn, der mindedes 42 år, den 22. november, at Sortehøj havde trebunden skelsten og dannede skel mellem Engesvang. Klode og Elbæk marker. Sagen endte med at gå Anne Andersdatter imod.
I april 1707 anlagde Anne selv som godsejer til Højris ved sin fuldmægtig, Hans Rosborg, sag mod *Christen Nielsen,* møller i Bording mølle. Denne havde, da den første indrullering skete ved Landmilitsen 1701, ønsket at komme i lægd med salig Christen Andersen til Højris for at undgå at blive lagt sammen med andre langtfra liggende, og til gengæld lovet, at når *Peder Pedersen,* som den 3. i lægdet, *Erik Pedersen* i Rønholt (fæster 1688 under Frederik Finck, kræmmer i Tønder, 25. 5. 1694 selvejer), havde skaffet som landsoldat, enten udgik af rullen eller på anden måde blev kasseret, da at skaffe en mand i stedet. Løftet havde Christen Nielsen sikkert glemt, endskønt det ved en skrivelse af 23.10.1706 fra de deputerede ved sessionen i.

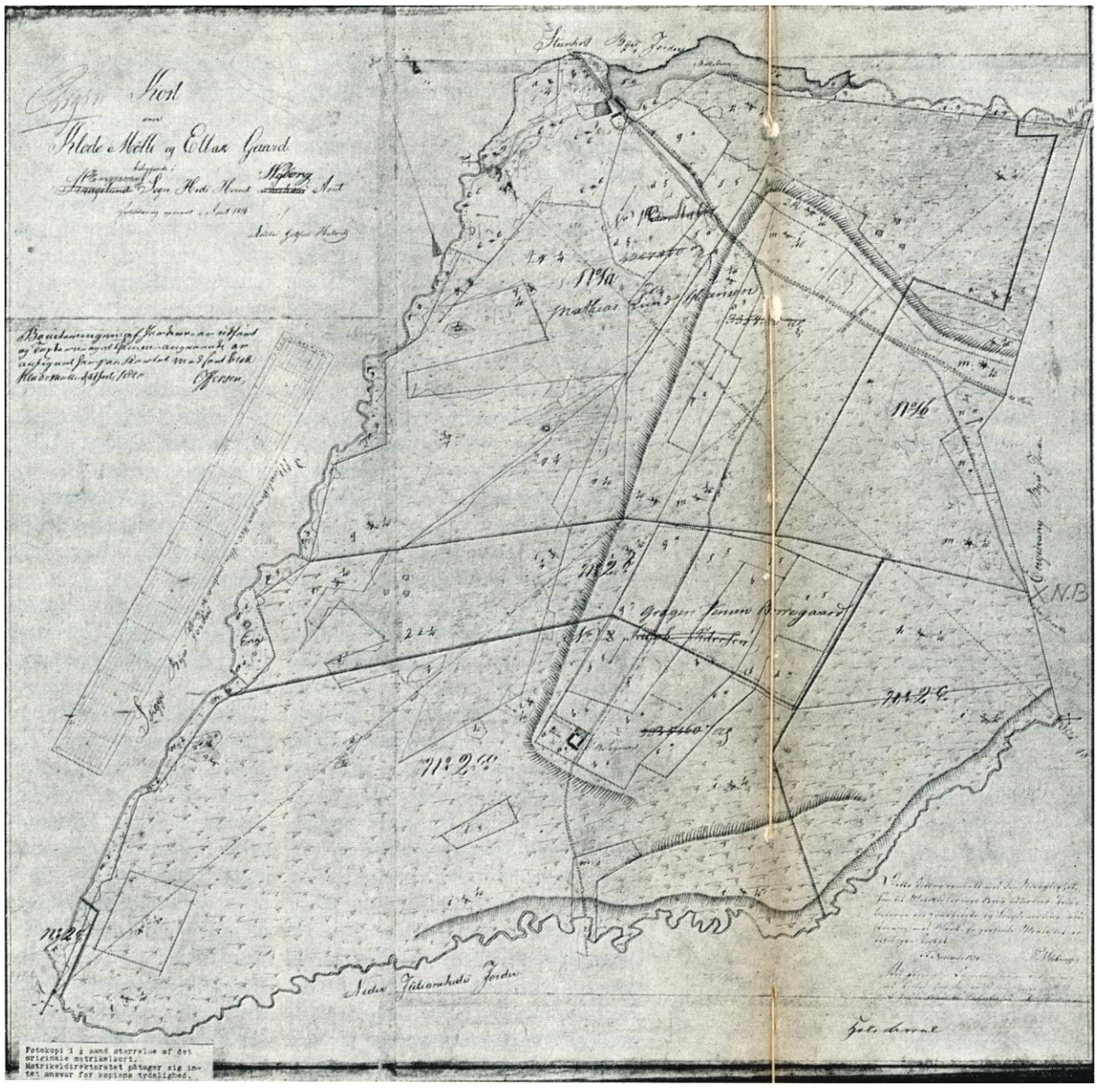

Kort over Klode mølles og Elbækgårds jorder, opmålt 1816. Klode mølle med mølledammen nordligst og Elbæk bol mod syd. NB viser stedet længst mod øst, hvor Klode møllemorderen blev henrettet 1706. (Fotokopi af det originale matrikelkort i Matrikeldirektoratet.)

Holstebro var blevet forlangt af ham, at han skulle skaffe en anden karl i Peder Pedersens sted inden tre uger. Den Bording møller må vel have syntes, at Højris skulle levere soldat denne gang, hvilket kunne være meget rimeligt, når man tænker på, at Højris havde langt det største hartkorn af lægd - trekløveret, men han blev belært om noget andet, hvilket jo også var rimeligt, da man ikke kan løbe fra sit ord.
Ved obligation af 28.6.1707 låner møllerenken 400 rdl. af borgmester *Stefan Rasmussen Hofgaard* i Horsens mod sikkerhed i Klode mølle (htk. 3-7-0-0) og Klode hus (htk. 1-3-2-1). Som lavværge underskriver hendes kære svoger,

Christen Andersen Bonde i Kragelund (muligvis gift med et fjerde barn af Anders Sørensen, Klode mølle), og som hendes tro forlover og selvskyldner anføres »hendes til- kommende, vel agtede *Christen Madsen Remme«,* en af de mænd, der, som forhen anført, året før havde været med til at lede efter hendes mands morder. Kort tid efter må de være blevet gift, og den 8. december samme år er det Christen Madsen, der skriver under på et lån på 300 sletdaler af *Palle Christensen* i Lille Toftlund, Ikast sogn, med pant i Brendgård, Herning sogn, som ellers ikke ses at høre til Højrisgodset, og Lassesgård i Ikast sogn med hans brødre *Jens* og *Peder Madsen* i Remme samt *Poul Pallesen* i Toftlund og *Jens Madsen* i Nederhold som vitterlighedsvidner.

I mellemtiden, 1. september, var skiftet efter den myrdede møller blevet afsluttet; selve skiftet kendes ikke, da skifteprotokollen er gået tabt, men det kan i hvert fald fastslås, at enken beholder størstedelen af ejendommene, incl. Højris, mens to sønner, *Jørgen* og *Niels Nielsen,* får tilskrevet Klode mølle, Isen samt gårde i Hestlund, Bording og Engesvang, og døtrene, *Anne* og *Bodil Nielsdatter,* bliver knappet af med en gård i Faurholt til deling.

Der blev nok også udbetalt en del penge; i modsat fald var den nye møller ikke så god en økonom som den afgangne, for 2.4. 1708 pantsættes alt bøndergodset under Højris af hartkorn 40 tdr. for et lån på 1000 rdl. til borgmester Stefan Rasmussen Hofgaard i Horsens. Samme pant overtages 6 år efter af rådmand *Laurids Eriksen Riber* i Hor- sens, hvis svigersøn, borgmester *Hans Jochumsen Rodenborg,* atter overtager pantet, som aflyses 23.4.1738 med en restgæld på godt 500 rdl.

Den gang som nu var folk ikke mere ærlige end nødvendigt, når det drejede sig om at betale skat. 1710 havde skatteforpagteren, *Hans Pedersen* af Skjørring mølle, anlagt sag mod forskellige folk, der havde unddraget sig kroskat, folkeskat og selvejerskat, men Christen Madsen i Klode mølle slap igennem ved at få tingsvidne på, at han aldrig havde holdt krohus, selvom han ikke kunne nægte undertiden at have en drik brændevin i sit hus til at beværte sine møllegæster med; hans eneste hjælp til gårdens og møllens drift var iøvrigt en tjenestedreng på 11 år. 1716 beviste han i samme anledning ved to lodsedler under amtmand Nånsens hånd, udstedt efter skiftebrevet af 1.9. 1707, at Klode mølle ejedes af hans stedsønner. Det gik altså med lidt skattesnyderi, men det nedsatte heller ikke dengang folk i andres omdømme, og 1712 blev Christen Madsen valgt til stokkemand ved herredstinget.

Nabostridigheder var der også, således i 1713 med naboerne mod syd i Engesvang samt i Elbækgård, der ejedes af Stefan Hofgaard og beboedes af *Morten Nielsen* og *Inger Jensdatter,* idet Thomesen til Vinderslevgård på Engesvangs og Voergårds mænds vegne og Stefan Hofgaard for Stenholts og Elbæks vedkommende forbød mølleren at have sit kvæg gående over skellet, fordi dyrene var befængt med smitsom kvægsyge. 1714 overtrådte mølleren dette forbud, idet 20 nød en onsdag under vogtning af møllerens hyrde var blevet set i Stenholts eng. Sagen udsattes flere gange på grund af møllerens udeblivelse fra tinget i Hinge, men sagen blev endelig forligt 22.10.1714. På samme tid fik han imidlertid lejlighed til at gøre gengæld, idet han ved sin

sagfører, *Christen Laursen* i Fallindskovhus ved Finderup (fæstehus under magister *Jens Reenberg* til Lynderupgård, berømt som Erik Glippings sidste opholdssted før mordet 1286, stævnede Morten Nielsen for to optingninger: 1) Den gris, som var fordulgt i Elbæk, men med Klode mærke, 2) en tou-tiist (?) og en skrabe, som var tyvstjålet i Klode, blev i overværelse af Mogens Pedersen i Engesvang, Christen Jensen i Skygge og Christen Olufsen sst. fundet i Elbæk. Endvidere havde Elbækmanden uden føje angrebet begge møllerdøtrene på deres vej fra kirke. Præsterne *Thomas Henningsen* i Bording og *Carl Ermandinger* i Kragelund fik denne sag forligt 29.10.1714 mod, at Morten Nielsen betalte 3 mark til mølleren og 2 daler til pigerne. Freden varede dog kun kort, idet Christen Madsen 5.11. samme år stævnedes for volddrift af 12 stk. kvæg på Elbæk. Denne gang måtte han ved svogeren Christen Andersen Bondes mægling betale 5 rdl. 4 mark til Morten Nielsen og 2 mark til de fattige. Pengene betaltes 5.1.1715 af møllerens hustru, d. v. s. de blev lagt ud for hende af *Hans Thomesen* til Vinderslevgård, thi 7.1. 1717 krævedes de og desuden 9 mark, som skyldtes i tiende af møllen til godsejeren, og Christen Madsen dømtes til at betale.

En lille kontrovers havde Christen Madsen også med Bordingpræsten. Han havde Mikkelsdag 1713 fæstet *Jens Jensen,* søn af *Jens Pedersen* i Rønholt, som avlskarl, men Christen Madsen nægtede ham afsked og havde endog ved hjælp af lægdsmændene i Hestlund, hvoraf en var møllerens egen bonde, tilsagt Jens at møde for sessionen 5. 10. Her gik præsten af med sejren, idet karlen ved dom fik udleveret sit fripas, og Christen Madsen måtte betale sagens omkostninger med 4 sletdaler.

Engesvangbønderne med deres herlighedsejer fra Vinderslevgård og Christen Madsen indstævnede sidst på sommeren 1717 Bordingfæsterne med deres ejere, *Erik Hofmann* og *Claus Didrichsen* i Horsens, for brug af Engesvang hede, som lå bedst for Bording, men østen Bording å. Her fremlagdes kong Hans' foran omtalte dom, udstedt på Tryggevælde 1483, tingsvidner af Hids herredsting 1561, 21.7.1640 og 26.4. 1653 samt dom af Lysgård - Hids herredsting 23.3. 1691, hvorigennem Hans Thomesen, Vinderslevgård, mente at have bevist, 1) hvor langt Engesvang grund og markskel strakte sig, 2) at Bordingmændene havde ydet villighed for lån af heden ved at age hø hjem fra Højris enge, og 3) at de havde drevet deres fæ i heden. En bemærkning, at det havde kostet 5 rdl. at translatere (oversætte) nævnte domme og vidner, viser, at folk den gang som nu kunne have deres besværligheder med at læse gammel skrift! Dommen gik ud på, at Bording å var rette mark- og herreds skel, og at Bordingfolkene ikke havde ret til fædrift, tørvegrøft og lyngslet over åen; samme dom var blevet afsagt allerede 1691, men man havde ikke sørget for at få den håndhævet. Natten mellem 1. og 2. august 1718 blev en sort hest i fjerde år, som Christen Madsen havde haft gående på græs hos sin broder, Peder Madsen i Remme, stjålet af *Christopher Hansen,* der var uden fast bopæl, men havde opholdt sig hos krokonen i Bække; han var redet på den sydpå til Giørklint, hvor herredsfoged *Anders Nielsen Saabye* i Nørre Holsted havde fanget ham og slæbt ham til Klode mølle, hvor han blev holdt i fangenskab i laden under bevogtning af Christen Sørensen i Hjøllund,

nuværende Klosterlund, og Morten Nielsen i Refshale, men 22. 8. så han sit snit til, efter at have fået sin fod løs af det jern, han var låst i, i dagningen at springe ud »igennem et gav«, men uheldigvis for ham blev han kort efter fanget i Rønholt. Han kom for retten s. dag, bekendte frivilligt og blev af herredsfoged Christoffer Lunow og otte meddomsmænd dømt til at miste sit liv i galgen, hvorfor mestermanden tildeltes 10 rdl., unægtelig en straf, der ikke kan sammenlignes med, hvad et brugstyveri af et befordringsmiddel i dag koster en tankeløs person!
Den nye herremand til Højris blev altså foreløbig boende på Klode mølle, mens herregården bortforpagtedes. Steddatteren Bodil Nielsdatter, der var født ca. 1695, blev ca. 1718 gift med *Christen Hansen Cramer,* broder til præsten *Hans Cramer* i Åle og født i Drengsted i Sønderjylland ca. 1684, og de rykkede da ind på Højris, hvor deres søn Niels blev født i foråret 1719, men døde kort efter, og datteren Ane Kirstine fødtes 1720. De flyttede få år efter til Faurholt, hvor konen havde arvet halvdelen af en gård ved skiftet efter sin far 1.9.1707 og 10.4.1718 købte den anden halvdel af søsteren Anne Nielsdatters mand, *Jens Christensen Nørgaard* i Vindt mølle ved Viborg; de fik 6.4.1725 også skøde på Tulstrup Bundgård af Christen Madsen Remme. Bodil døde i Bundgård 1728 og Christen Hansen 1731 i Faurholt, og da skiftet sluttedes 1732 stod den forældreløse 12 år gamle Ane Kirstine tilbage med 96 rdl. om hun rejste med sin farbroder, pastor Hans Cramer, til Åle præstegård, eller hvor hun blev af, har trods eftersøgning ikke kunnet fastslås. I slutningen af 1720'erne flyttede ejerparret fra Klode mølle ind på Højris, hvor de boede deres sidste år. Ane Andersdatters død 2.5. 1736 efterfulgtes af et kæmpemæssigt skifte og i dens kølvand af en retssag, der først endte ved højesteret 6.2. 1743. Hans Hansen Rosborg, som optrådte ved mordsagen 1706, havde i mellemtiden svunget sig vældigt op; 1710 er han forpagter af konsumptionsskatterne i flere amter, 1714 forpagter på Norringgård, Foldby sogn, ifl. sagnet Niels Ebbesens hjemsted, 1716 ejer af Haraldsmark, Grundfør sogn, og endelig 1737 ejer af Friisholt (Ormstrup), Sahl sogn. Herfra blandede han sig i Højrisskiftet, idet han som kautionist 1738 måtte overtage Højris på grund af Christen Madsens dårlige økonomi. Her var som ved så mange andre skifter opstået familiære stridigheder, hvor Hans Rosborg hjalp afdødes børn af første ægteskab. Hans opførsel på Højris 27.-28.6. 1738 var mildest talt mærkelig. Peder Sørensen i Engesvang så, at Rosborg sprang og tumlede imod Christen Madsens sagfører, *Mathias Brun* (1703-70, forpagter på Randrup og landsfiskal for Nørrejylland), og var heftig sindet uden årsag; endvidere at han svor på, at sagen skulle for højesteret, og at Christen Madsen »hverken skulle have 0l eller Erme (?)«, ja, ikke så meget han kunne vikle om en finger, og at Brun ikke forstod mere end hunden under bordet, når den løftede sin hale op. Rosborg beskyldte Brun for tyveri af en hest ved Ans og sagde: »Du skal sandelig have hug, inden du kommer af gården; jeg skal lade to karle prygle din carnallie.« 5. 7. fangede Rosborgs ridefoged, *Johan Busch,* på den vilde mark ved vejen Christen Madsen, der var flyttet til Suderbæk, og bortførte ham til Klode mølle, hvor de spiste og drak, og hvor svigerdatteren forsynede Christen Madsen med bedre klæder, en vadmels kjortel, strømper,

sko, hat, kappe og en pudehynde, da hans egne var så ringe, at han næppe havde kunnet skjule sin krop ved arbejdet på marken. Derfra gik rejsen videre til Friisholt, hvorfra han blev løsladt 11.7. efter at være aftvunget et forlig.
Klode mølle var i 20'erne blevet overtaget af Jørgen Nielsen Møller, der allerede 1707 havde arvet halvdelen og 24.8. 1726 havde købt den anden halvdel af møllen af sin broder Niels Da tingbogen er forsvundet for årene 1727-36, har det ikke været muligt at finde ret meget stof fra hans tid. Dog stævner føromtalte Johan Busch, nu på Klausholm, Levring sogn, 14.7.1738 på møllerens vegne angående ulovlig fædrift og lyngslet i Klode hede *Anders Pedersen* af Elbæk med husbond, Peder Sørensen i Engesvang, der meddelte, at plukkestedet var fælles for Klode og Elbæk; sagen afgjordes efter lige gode vidner på begge sider meget salomonisk på den måde, at Elbæk beholdt tækkelyngen, men for eftertiden måtte holde sig derfra; og parterne enedes pænt, idet Elbækmanden lovede at køre to læs hø fra Højris enge til Klode mølle.
10. maj 1724 fik Jørgen Nielsen i Klode mølle og (fætteren?) *Anders Pedersen Stenholt,* kromand i Engesvang siden 1721, sikkert søn af Peder Christensen i Stenholt, hvert skøde på halvdelen af en gård i Rønholt. Mølleren pantsatte 12. 4. 1736 denne part for 80 rdl.. til *Christen Poulsen* i Rønholt; dette pant udslettedes 6.4.1741, og dagen efter pantsatte hans enke, *Ellen Hansdatter,* parten samt en hel gård sammesteds, købt på auktion i Højris efter moderen, og gårde i Bording og Hestlund, ialt hartkorn 12-2-1-11/2, for 400 rdl. til Lichtenberg på Engelsholm;som hendes lavværge optrådte Steen Jørgensen til Aunsbjerg. Mølleren var død i 1740, idet amtmanden holdt skifte efter ham 30.11.
Møllerenken blev inden 1743 gift med den 15 år yngre *Chynde Johansen Schmidt,* født 31.3. 1712, søn af *Johan Chyndesen Schmidt,* rektor i Århus 1733-52, og *Dorothea Pedersdatter Blichfeldt,* og student fra Århus 1734; han og *Frands Knudsen Blichfeldt,* præst i Sahl-Gullev, død 23. 2.1737, havde holdt prangeri med stude og købt fæ og sat i græsning i Nøddelund. Vor gode bekendt, Rosborg til Friisholt, anklagede dem for at have ført kvæg smittet med lungesot ind på hans gods. i Sahl og anlagde 12.12.1737 sag mod præsteenken og Chynde Schmidt; denne var dog rejst hjem til Århus, men han antog Mathias Brun til forsvarer og indstævnedes igen til Friisholt birketing 23.1. 1738. Herigennem stammede hans bekendtskab med Rosborgs »venner« i Klode mølle. Kort efter sit giftermål blev Schmidt krævet for 170 rdl. som hans formand skyldte til dødsboet i Højris. Nu er Rosborgs ridefoged, Johan Busch, blevet herredsfoged i Hammerum herred, og han mødte på Lysgård-Hids herreders ting som fuldmægtig for Chr. Christensen Høiris af Suderbæk, Niels Jørgensens halvbroder.
1761 døde Ellen Hansdatter og blev begravet 5.6., og 6.6. fik enkemanden arveafkald fra stedbørnene på arv efter deres far og mor, han havde hastværk, og 11.12.1761 trolovede han sig med *Inger Larsdatter,* datter af *Lars Melgaard* i Resendal. Med endnu større hast fik de en søn, *Johannes Chyndesen Schmidt,* døbt 28.2. 1762; men hastværk er lastværk - moderen blev begravet samme dag! Chynde Schmidt giftede sig atter 6.7.1764 i Nim ved Horsens

med *Anne Marie Nielsdatter Lucassen,* søsterdatter af *Hans Schytte,* præst i Nim 1750-90, og vist søster til *Rasmus Lucassen,* kromand i Nim, gift med *Annechen,* datter af Jørgen Nielsen og Ellen Hansdatter.
Fra denne tid haves en beretning om dagliglivet i Klode mølle. I skænkestuen opholdt sig *Niels Pedersen,* selvejergårdmand fra Munklinde, der med sin morbroder, *Christen Bonde,* og endnu en mand fra Kragelund havde drukket fire halve potter fransk brændevin (cognac). Niels havde betalt 24 sk., men Chynde Schmidt forlangte endnu 9, som han vægrede sig ved at betale, hvorfor kromanden beslaglagde den hest, han var kommet ridende på. Niels gik da bort fra møllegården, langt ud over broen, men blev på møllerkonens forbøn langt om længe kaldt tilbage og fik hesten udleveret; den tilhørte hans sviger og stedfar, *Peter Lundum,* forhen Bordingmøller, nu opholdende sig i Munklinde. Under skænderiet var Schmidt uheldigvis kommet for skade at sige, at Niels Pedersens mor og Peter Lundums nylig afdøde kone med al hendes afkom var noget pak, ja tyvepak, og det var værre end alt det andet og kostede et sagsanlæg, der strakte sig over flere måneder, hvor kromanden efterhånden måtte æde sine egne ord i sig.
Foruden sin ejendom drev Schmidt halvdelen af den ene gård i Stenholt som fæste under Marsvinslund. Han havde ifl. kongeligt brev 15.12. 1754, konfirmeret 17.11.1766, lov at opkræve brotold, og han omtales af *von Kahlen,* der stod for kartoffel tyskernes indrejse i riget, som energisk og velhavende og udmærket til at tage sig af Mecklenborgerne. Mølleren bortskødede 18.4.1767 1/2 gård i Rønholt til fæsteren og pantsatte 6.5. 1768 1 1/2 gård samme sted for 550 rdl. til Lindenpalm på Tirsbæk; 4. 5. 1768 pantsattes også selve møllen for 800 rdl. til *Jens Jørgen Bredahl* på Vinderslevgård. Efter Schmidts begravelse 16. 11. 1773 bortsolgtes 26.4.1775 ved auktion 2 halve gårde i Rønholt af enken til Schinkel på Hald, der havde 1800 rdl. til gode ifl. obligation.
Ved skiftet efter moderen, afsluttet 23.2. 1762, havde sønnen, *Johannes Schmidt,* som arv fået tillagt 150 rdl., der blev stående i møllen. Ved ihærdig eftersøgning er det lykkedes at fastslå hans sørgelige livsskæbne; han tog borgerskab som bager i Århus 30.9.1793 og døde i Århus domsogn 8. 6. 1839 på Forsørgelsesstiftelsen, hvor han ifl. skiftet var blevet underholdt i en lang årrække af fattigvæsenet og aldeles intet havde efterladt sig!
Den nye møllerenke giftede sig 10. 11. 1775, efter at hendes lavværge, *Hans Kjærsgaard* af Nørlund, havde fremvist skiftebrev underskrevet af amtmand Scheels fuldmægtig, borgmester Carøe i Randers, med *Thomas Johansen Linnemann* af Vejle, født 1745, begravet 12. 8. 1782, og atter 15. 8.1783 med stud. theol. *Niels Windfeldt,* der 24.6. 1786 bortskødede møllen til *Willads Mehl,* hvorved møllen, efter at have været arvet og bortgiftet i over 100 år, overgik til fremmede.
Den nye møller solgte 9.7. 1789 møllen til. *Poul Østergaard,* der pantsatte den til *David Davidsen* i Barrit præstegård og *Arild Timmermann* fra Mariager, hvilken sidste fik skøde 24.6. 1799 og 18. 6.1804 i København solgte Klode mølle til *Henrik Langballc,* tidligere købmand i Århus, som efter på Viborg Snapsting 1807 at have solgt møllen til *Johan Hansen* i Sinding, far til den

bekendte lægprædikant *Jeppe Johansen,* flyttede til Rosborggård ved Mønsted. Fra denne gård stammede den ovenfor flere gange omtalte Hans Rosborg, der havde gården efter faderen *Hans Nielsen Rosborg,* herreds skriver i Fjends herred og fire gange tipoldefar til Jeppe Aakjær.
Nicolaj Stabell ejede møllen 1807-29, og i hans tid blev det ældste, bevarede matrikelskort tegnet; det viser et tilliggende på ca. 240 tdr. land, bestående af et omtrent kvadratlignende stykke med sider på små 20.000 alen, med møllen liggende i den nordlige spids og med det nordvestlige og nordøstlige skel følgende det svingende afløb fra Bollund sø.
Møller Stabell fik 21. 7. 1809 fornyet bevillingen til, mod at vedligeholde broen, at opkræve bropenge, fra 8 sk. ned til l sk. af vogne, 1. sk. af hvert par stude og 5 sk. af hver snes får eller svin; derimod skulle gående passere frit. Stabell døde 6.10.1849, 73 år gammel, hos en broder på ø. Kejlstrup og begravedes på Kragelund kirkegård lige øst for kirken.

Klode mølle 1960

De følgende ejere af Klode mølle var 1829-32 *Handberg* og 1832-38 *Mathias Lund,* for hvem hele møllen brændte 12.6.1836 få dage efter brændte for øvrigt også den gamle konkurrent, Bording mølle. 24.3. 1857 brændte igen to udhuse, så møllerne har haft god gavn af brandforsikringen, der i brandkassearkiverne kan følges tilbage til 1804.
Husenes beliggenhed var da nordvest for det nuværende stuehus og bestod af stuehus i vest, møllehus i nord og udhuse grupperet derom samt en bro på 2 fag, 7 alen bred, be- stående af egetømmer. 1817 var der kombineret stuehus

og mølle i vest på 18 fag, 11 1/2 alen dyb, bestående af ege- og fyrtømmer, med murede vægge og sten tag, hvilket dengang var en sjældenhed. De tre af fagene var indrettet til møllehus med to kværne, en til rug og en til boghvede, og et vandhjul. Efter branden flyttedes gården, og stuehuset på 17 fag opførtes ca. 100 alen sydøst for møllen, der fik både et overfalds- og et brysthjul. Den 8. juli 1861 fandtes møllersvenden med knust hoved i et af møllehjulene. Købesummerne for møllen var følgende: 1829: 2000 rdl., 1832: 2900 rdl., 1838: 7000 rdl., 1839: 7500 rdl. og 1842: 6500 rdl. Møller *Skou* var her 1838-39, *Buchtrup* 1839-42 og *Tørslev* 1842-62; sidstnævnte blev 5.12.1844 indvalgt i sogneforstanderskabet og fik 1843 bestalling som opsynsmand ved befordringsvæsenet, der længe havde haft station i møllen. 1849 fik han bevilling til kolonialhandel, og krohold havde der været i umindelige tider. *Frederik VII* opholdt sig her som kronprins 12.-22. september 1839 for at gå på urfuglejagt. 1859 modtog mølleren 300 rdl. som afløsning for tilladelsen til at opkræve bropenge.
1862 havde Hypotekforeningen 15.000 rdl. stående i møllen, der efter en auktion i maj samme år med hammerslag ved 13.800 rdl. under hånden for 10.000 rdl. kontant blev solgt til *Jens Nielsen,* forhen håndværksmester ved Viborg tugthus. Han ansøgte 1866 Viborg amt om en erstatning på 200 rdl. for tab af møllenæring, mens den nye bro var under bygning, henholdsvis ombygning, efter at der var sket to gennembrud af vandet, og i forbindelse hermed søgte han en godtgørelse af 90 rdl. og 2 mk. efter regning for udgifter ved broens istandsættelse efter det første gennembrud. Efter vej inspektørens oplysning skønnede man imidlertid, at Nielsen selv havde pådraget sig de opståede ulemper ved at blande sig i arbejdets udførelse og give forskrifter derfor. Alligevel drog et af amtsrådets udvalg derud og fik sagen afgjort med 80 rdl. Samtidig traf man overenskomst om den fremtidige vedligeholdelse af amtsbroen, der også tjente som dæmning for mølledammen, således at selve broen helt og sluseværket halvt vedligeholdtes af amtet, hvorimod hvad der lå uden for det af vandværker var amtet uvedkommende.
Nielsen forbedrede på mange måder driften af møllen, bl. a. ved at installere turbine og indlægge trommesigte, men 1872 solgtes den gamle møllegård for 16.500 rdl. til et interessentskab, dannet for at udtørre den 270 tdr. land store Bollund sø. Som dets første opgave lukkede det vandet ud ved Klode mølle, der således ophørte at eksistere. Gården solgtes 1875 for 13.000 rdl. til *Søren Rasmussen Skrædder;* i handelen medfulgte dog en ejendom i Engesvang, som var købt for 4000 rdl. Den nye ejer var søn af den kendte handelsmand *Søren Rasmussen Skrædder* (død 1888), der fordum var kommet med store flokke kreaturer nord fra ad den gamle studevej over broen ved Klode mølle og havde hørt vandets brusen over vandhjulene og set travlheden i møllen. Sic transit gloria mundi!

Klode Mølle ca. 1910

Nicoline med børnene foran Klode Mølle. Alma, Clara, Ejnar og Edvard
Bemærk de to sidebygninger der er på stuehuset til Klode Møllegård.

Nord

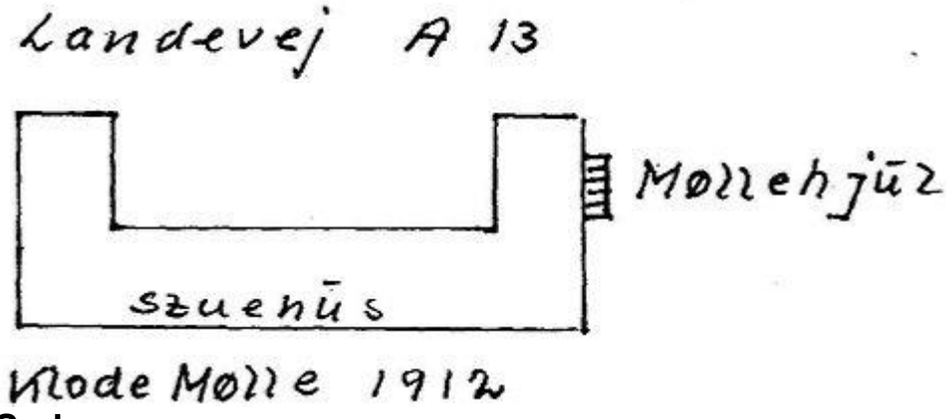

Syd

Marie
Risom Johannesen har fortalt at hun tydeligt huskede at der stadig sad et møllehjul på den nordre fløj af stuehuset af Klode Møllegård, når hun gik gennem Klode Mølle på vej til sin plads i Pederstrup i 1012-13.

Foran Klode Mølle ca. 1909
Fra v. en tjenestepige, Jens Bech, børnene Laurine. Elisabeth, Sørine og på vognen er Jenny, Kirstine, de øvrige kendes ikke.

Beboerne i Klode Mølle 1911 ifølge folketællingen:
Jens Bech født: 4.10.1873 Landmand / Købmand
Ane Kirstine Bech ” 5.4.1878 Husmoder
Elisabeth ” ” 9.11.1900 Barn
Louise ” ” 15.1.1902 ”
Laurine ” ” 26.1.1903 ”
Jenny ” ” 11.6.1906 ”
Sigrid ” ” 26.2.1908 ”
Jens Fr. ” ” 20.8.1909 ”
Peder Maj Steinike ” 15.2.1886 i Kragelund, Tyende
Madsine Madsen ” 2.4.1891 i Grønbek, ”
Freddy Boysen